

Soepele overgang naar
voortgezet onderwijs

Vooruitkijken met ontwikkelings- perspectief

Uitdagende doelen zijn goed voor alle leerlingen, ook voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben (Hattie, 2013). Ook zij profiteren van hoge verwachtingen, mits deze realistisch zijn (Mitchell, 2015). Hoe helpt de ontwikkelingsperspectief-trap hierbij?

TEKST NOËLLE PAMEIJER EN JOHANNEKE JONGBLOED

Hoe beter de kwaliteit van het onderwijs, hoe gemotiveerder de leerling en hoe sterker het onderwijsondersteunende gedrag van ouders, des te hoger is de kans dat ambitieuze doelen worden behaald. Een handzaam ontwikkelingsperspectief (OPP) biedt houvast in het doelgericht samenwerken en versterkt handelingsgericht werken (HGW). In plaats van af te wachten waar de leerling uitkomt, kijk je vooruit. Met als doel een soepele overgang naar het voortgezet (speciaal) onderwijs. Visuele ondersteuning met de OPP-trap helpt hierbij.

WIKKEN EN WEGEN

Leerkracht, intern begeleider, leerling en ouders analyseren samen de situatie en schatten een

voorlopig langetermijnperspectief in, evenals wat dit betekent voor de kortetermijntussendoelen taal en rekenen, werkhouding en gedrag. Benut daarbij de gunstige impact van hoge verwachtingen, zet dus niet te laag in. Bespreek welke belemmerende factoren zijn te veranderen en welke stimulerende factoren zijn uit te bouwen.

DOELGERICHT WERKEN

School *evalueert* de voortgang twee keer per schooljaar, gekoppeld aan de toetsperiodes midden en einde schooljaar, bijvoorbeeld tijdens de rapportbesprekingen met leerlingen en ouders. Tussentijds *monitoren* ze de ontwikkeling:

- Hebben we de kortetermijndoelen al behaald?
- Zitten we nog op koers richting het uitstroomperspectief?

De ontwikkelingsperspectief-trap helpt bij het bepalen van de kortetermijndoelen taal en rekenen en het langetermijnperspectief voortgezet onderwijs

- Zo ja: we zijn goed bezig en gaan zo door.
- Zo nee: hoe komt dat? Is de extra ondersteuning ingezet zoals afgesproken? Hebben we de situatie verkeerd ingeschat en te laag of te hoog ingezet? Zijn andere maatregelen nodig? Houden we vast aan de doelen en passen we onze aanpak aan? Of stellen we de doelen naar beneden of naar boven bij?
- Welke doelen streven we de komende periode na?

Het al dan niet behalen van de kortetermijndoelen beïnvloedt het langetermijndoel. Stel dat het uitstroomperspectief vmbo-t is en dat

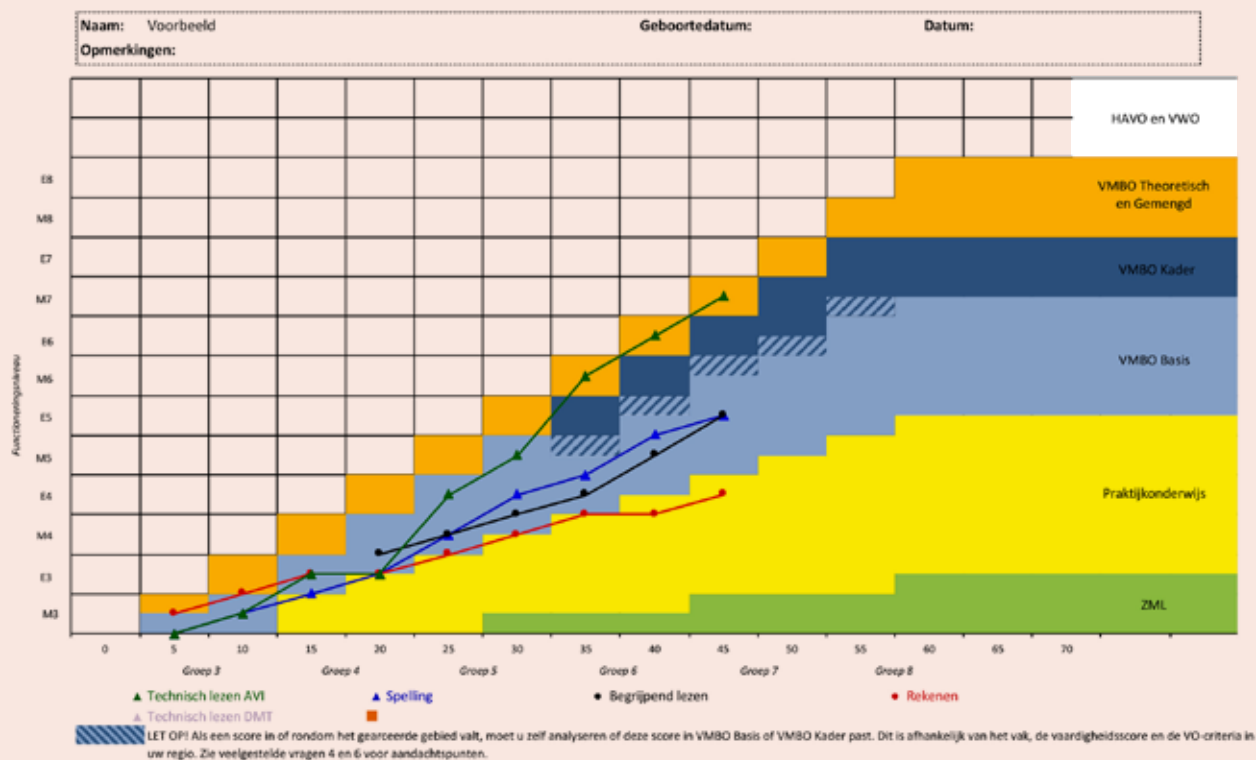
de leerling op koers ligt met technisch lezen, begrijpend lezen en spelling, maar met rekenen nog niet. In plaats van af te wachten, analyseer je de rekenontwikkeling en stel je tussendoelen. Zodra die in gevaar dreigen te komen, krijgt de leerling extra instructie, leer- en oefentijd. Zijn de doelen na meerdere rondes van intensiveren nog niet behaald, overweeg dan de rekendoelen bij te stellen. Dit gebeurt zo laat mogelijk, om de leerling zo lang mogelijk bij de groep te houden. Zodoende sluit je zo laat mogelijk bepaalde routes richting het voortgezet onderwijs uit. Het kan nodig zijn om doelen bij te stellen, zodat je succeservaringen creëert,

Wat moet een ontwikkelingsperspectief bevatten?

Een ontwikkelingsperspectief (OPP) is verplicht voor alle leerlingen in het speciaal (basis)onderwijs en voor de leerlingen in het regulier onderwijs die externe ondersteuning krijgen en/of een eigen leerlijn volgen (Inspectie van het Onderwijs, 2018). Een OPP moet de volgende onderdelen bevatten:

- 1. De verwachte uitstroombestemming:** type voortgezet (speciaal) onderwijs, zoals vwo, havo, vmbo, praktijkonderwijs of cluster 3 (zeer moeilijk lerend).
- 2. De onderbouwing hiervan:** voor het onderwijs relevante stimulerende en belemmerende factoren van de leerling, de onderwijsleer- en de opvoedingssituatie.
- 3. Een beschrijving van de extra ondersteuning, indien deze afwijkt van het reguliere onderwijsprogramma:** met welke specifieke maatregelen biedt de school deze leerling extra ondersteuning op maat? Sinds augustus 2017 hebben ouders instemmingrecht over dit handelingsdeel.

Communicatiemiddel ontwikkelingsperspectief

Figuur 1 – Voorbeeld ingevulde ontwikkelingsperspectief-trap eind groep 6

zonder de toekomstmogelijkheden voor de leerling in te perken. Dan komt de vraag: welk onderwijsaanbod past bij hetgeen we nastreven? Met passende perspectieven (www.slo.nl) kun je berekende keuzes maken, afgestemd op de referentieniveaus taal en rekenen (www.taalenrekenen.nl). Een OPP kan ook doelen voor werkhouding bevatten. De leerlijnen 'leren leren' en 'sociaal gedrag' (www.cedgroep.nl) bieden hierbij ondersteuning.

DE OPP-TRAP: EEN COMMUNICATIEMIDDEL

De OPP-trap is een communicatiemiddel waarmee de voortgang met leerlingen en ouders is te bespreken (zie figuur 1). Dit bestand is te downloaden via www.opptrap.nl. Je voert de Cito-vaardigheidsscores of functioneringsniveaus in en dan zie je in welke route richting voortgezet (speciaal) onderwijs de leerling scoort. De OPP-trap helpt bij het bepalen van de kortetermijndoelen taal en rekenen en het langetermijnperspectief voortgezet (speciaal) onderwijs. De trap brengt in kaart op welk functioneringsniveau de leerling momenteel presteert op technisch en begrijpend lezen, spelling en rekenen. Bijvoorbeeld eind groep 3 (E3), midden groep 5 (M5) of midden/eind groep 6 (M6/

E6). De trap laat zien waar de leerling nu staat en wat dit betekent voor de *inschatting van het uitstroomperspectief*. Hoe meer scores, hoe beter de inschatting en hoe kleiner de marges. Vanaf groep 6 is redelijk betrouwbaar vooruit te kijken: welk uitstroomperspectief is voor deze leerling wenselijk én haalbaar, gezien zijn talenten, interesses en (on)mogelijkheden? En welke functioneringsniveaus moet de leerling de komende periode halen om in een bepaalde route te blijven of te komen?

Op de horizontale as staan de didactische leeftijden (maanden onderwijs, tien per schooljaar) vanaf groep 3 tot en met groep 8 en een extra jaar in geval van doublure. Op de verticale as staan de functioneringsniveaus van midden groep 3 tot en met eind groep 8. In de grafiek staan de leervorderingen: technisch lezen, groene lijn; spelling, blauwe lijn; begrijpend lezen, zwarte lijn en rekenen, rode lijn. Indien zinvol kan ook de drieminutentoets (DMT) worden ingevuld (paarse lijn) en nog een vak naar keuze (oranje lijn, bijvoorbeeld woordenschat). De functioneringsniveaus zijn gekoppeld aan de verschillende routes: groen voor voortgezet speciaal onderwijs-cluster 3/zeer moeilijk lerend, geel voor praktijkonderwijs, lichtblauw voor vmbo

Ervaringen met de ontwikkelingsperspectief-trap

basis, donkerblauw voor vmbo kader, oranje voor vmbo gemengde leerweg/theoretisch en wit voor havo/vwo. Gezien de huidige situatie: hoe reëel is een bepaald type voortgezet onderwijs? De OPP-trap laat zien in welke routes deze leerling zich bevindt ten tijde van eind groep 6:

- technisch lezen (groene lijn, E6) richting VMBO theoretische/gemengde leerweg (oranje stroom);
- spelling (donkerblauwe lijn, E5) en begrijpend lezen (zwarte lijn, E5/M6) richting vmbo basis/kader (lichtblauwe stroom);
- rekenen (rode lijn, M4) richting praktijkonderwijs (gele stroom).

SAMEN VOORUITKIJKEN

School, leerling en ouders kijken samen vooruit: wat zijn de *geplande* functioneringsniveaus, met marges, voor technisch en begrijpend lezen, spelling en rekenen voor het komende half jaar (midden) en het hele schooljaar (eind)? Zijn er drie toetsmomenten geweest, vanaf midden groep 4, dan kun je twee toetsmomenten vooruit plannen, dus voor eind groep 4 en midden groep 5 (Keuning & Visser, 2013). Hoe verder vooruit je voorspelt, des te groter de marges, dus hoe minder betrouwbaarder de voorspelling is. Vanaf groep 6 is de trap in het rapport op te nemen. Zo is zichtbaar waar de leerling zich bevindt. In de print teken je per vak het na te streven functioneringsniveau, bijvoorbeeld M6/E6, en omcirkel je de geplande uitstroom. Is die nog onzeker, dan kun je er twee omcirkelen met potlood. Daarmee geef je aan dat het nog te vroeg is voor de keuze. Bijvoorbeeld omdat het kind jong is, weinig onderwijs heeft genoten of van school wisselt.

Werken met de OPP-trap geeft ook leerlingen grip op hun leerontwikkeling. Het concretiseert effectieve feedback (Hattie, 2013):

- **Feedup:** wat is mijn doel voor de lange termijn? Naar welke middelbare school wil en kan ik? Wat moet ik voor deze school weten en kunnen (instroomeisen)? Welke kortetermijndoelen horen hierbij?
- **Feedback:** waar zit ik nu, een half jaar later? Hoe ver op weg ben ik *al* met mijn kortetermijntussendoelen? Kom ik steeds dichterbij mijn doel of er juist verder vanaf?
- **Feedforward:** wat is de volgende stap? Wat kan/wil/moet ik de komende periode doen om *nog* dichterbij mijn doel te komen? Hoe kunnen mijn leerkracht en ouders me ondersteunen? Kan een medeleerling me misschien nog helpen?

- **Leerkracht:** 'Ernstige concentratieproblemen belemmeren het rekenen bij deze leerling. Daarom zit hij met rekenen onderaan de witte route richting havo, denk ik, in plaats van waar ik hem hebben wil: bovenin de witte route richting vwo. Nu er een medicatieproef is, hoop ik dat zijn concentratie verbetert. Ouders gaan bovendien drie keer per week oefenen, ik ga de instructie en oefening intensiveren en hij mag een tafelkaart gebruiken. Ik heb er alle vertrouwen in dat ook het rekenen over een half jaar bovenin de witte route zit.'
- **Intern begeleider:** 'Een collega liet me de OPP-trap zien, heel duidelijk. Die kende ik nog niet, dus ik besloot die te gebruiken bij een leerling uit groep 7 wiens ouders ons voorlopige advies nog niet begrijpen. Dat was een succes, het werd inzichtelijk en toen begrepen de ouders ons advies.'
- **Schoolleider:** 'Wij hechten waarde aan gelijke kansen. Met de OPP-trap kijken we puur naar de leerontwikkeling die de leerling heeft doorgevoerd. We laten ons niet te veel beïnvloeden door risicofactoren in de omgeving. Dit helpt ons om hogere verwachtingen te hebben, ook bij leerlingen met een lage sociaaleconomische status.'
- **Ouder:** 'Wij gingen steeds voor vmbo-kader. Maar ik zie nu dat onze dochter met alle vakken laag in de gele stroom zit, richting praktijkonderwijs. Jammer, maar wel zo duidelijk. We moeten er dus eigenlijk voor waken dat haar leerontwikkeling niet afzakt naar het groene, dat is toch cluster 3? Daar past onze dochter niet. Ik begrijp nu dat jullie voor praktijkonderwijs gaan. Hoe nu verder: wat doet de school en wat doen wij?'
- **Leerling:** 'Wow, ik zit al op mavo met rekenen en technisch lezen. Ik wil ook met begrijpend lezen en spellen in dat oranje komen, uit dat lichtblauwe. Mag ik stoppen met technisch lezen en rekenen en alleen nog werken aan begrijpend lezen en spelling?'

Veel leerkrachten in de bovenbouw benutten de OPP-trap aanvankelijk alleen voor de leerlingen waarbij de uitstroom nog onduidelijk is. Maar omdat het communicatiemiddel zoveel houvast geeft, bespreken ze de trap steeds vaker met alle leerlingen en hun ouders.

De literatuurlijst is te vinden op:
www.jsw.nl/artikelen

NOËLLE PAMEIJER

(n.pameijer@gmail.com) is school- en kinderpsycholoog en werkzaam bij Stichting Elan in Onderwijs en Samenwerkingsverband Passend Onderwijs Unita en netwerklid van JSW

JOHANNEKE JONGBLOED

(j.jongbloed@sbomozaiek.nl) is orthopedagoog bij Samenwerkingsverband Passend Onderwijs Unita en ontwikkelaar van de ontwikkelingsperspectief-trap

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op tablet en pc via Schooltas

Voor slechts €79,95 per jaar

Studenten ontvangen 50% korting

Krijg toegang tot het digitaal archief (>1.000 artikelen)

special
Visie op goed rekenonderwijs

Meer weten?
Ga naar www.jsw.nl of
bel 088-2266692